

ההלכה והחיים המודרניים

ניגודים?

עימות לכאורי זה — שבין ההלכה לבין החיים המודרניים — קיים בכל שטחי החיים, אולם הבעיה בולטת בעיקר בשני תחומים: אישות (כולל גיור) ושבתי (תלונות מועטות נשמעות בקשר למילה ולקבורה למשל) ברם נושאי השבת והאי־שבת אינם יורדים מן הפרק וחומת הטענות־מענות מתגבהת והולכת.

האמנם אין דרך לקיים שניהם כאחד? האמנם ההלכה "מפגרת" אחרי ההתפתחות הטכנולוגית? האמנם אין ההלכה מתחשבת במציאות וחכמיה "קפריזיים" בסירובם לפתור ולהקל, כביכול?

בציבור־הדתי והחילוני כאחד — רווחת ההרגשה כי קיים ניגוד בין ההלכה והחיים המודרניים; ההלכה וההתקדמות הטכנולוגית צרות זו לזו; מושגי החברה המודרנית אינם יכולים לדור בכפיפה אחת עם התורה. הכל מפנים חציהם אל הרבנים: מדוע אינכם מתאימים את ההלכה אל המציאות? מדוע אינכם "מתחשבים" ואינכם "גמישים" דיכם? אף בקרב שומרי התורה שכיחה הטענה כי רבני זמננו "מאובנים", "שמרנים" ואינם פנסים לפתור את הבעיות כפי שניתן לפתור במסגרת ההלכה.

עימות אידאולוגי

למיכשור הטכנולוגי. היחיד מאבד את עצמיותו במבוך הסובב אותו.

גם בבעיות חברה קימים ניגודים השקפתיים־פילוסופיים דומים, ערכיה המפקפקים של חברת השפע הריקנית־מתיירנת מנוגדים תכלית הניגוד לעולמה של תורה. רה. עצם ההסחפות בזרמים חברתיים — המשנים את כוונם חדשות לבקרים — כמות כאבדן אישיותו של הפרט. הבידור, אמצעי התקשורת, השטחיות השלטת וכד' אינם סגולה לשמירת תורה ומצוות.

ניתן, איפוא, לראות את הבעיות המעשיות המתעוררות לפרקים בנושאי שבת ואישות וכד' כביטוי לניגודים אידאולוגיים שבין מושגי התורה והמצוות לבין ערכי החברה ואבירי הטכנולוגיה.

אין ענינו של מאמר זה לעסוק בשאלות פובליציסטיות כגון כפייה דתית, הפרדת הדת מן המדינה וכד'. כוונתי כאן למהר־תן של הבעיות המנסרות גם בחלל עולמי־מם של שלומי אמוני ישראל.

ללא ספק קיים קונפליקט אידאולוגי מסוים בין ערכי התורה ומחשבת היהדות מכאן לבין ערכיה או אי ערכיה של החברה הטכנולוגית מכאן. הדת הצובה מעולמות הרוח וספוגה אידיאלים אל־קיימ־אמונתיים. מקום רב נתבצר בה לאדם הפרטי, היחיד, שהוא בחינת "עולם מלא". גם בהליכותיה המעשיות, בקיום המצוות, עיקר כוונתה של התורה ללב — "רחמנא לבא בעי". מול אורחה זו ניצבת הטכנוקרטיה החמרנית בה נהפך האדם ל"בורג" ובה משתעבדת האנושות

משמשים כרקע בלבד אך לא כזירת העימות. נניח, איפוא, לאידאולוגיה ונפנה לצדדים המעשיים של הבעיות.

להלן אדון בשאלת שמירת השבת בעולמנו הטכנולוגי כדוגמא אשר ללמד על הכלל כולו יצאה. לבסוף אחזור לטיעונים הנשמעים אודות "קפאונם" של הרבנים בבעיות אישות וכד'.

אין כוונתי לדון במאמר זה בעימות אידאולוגי זה. ענין הוא ל"טפולם" של מחנכים והוגים, רבנים וכופרים, מעצבי דעת קהל, סוציולוגים ופסיכולוגים. לדעתי עיקרו של הקונפליקט המוחש בציבור אמור במישור המעשי; בבעיות קונקרטיות ובתחום חיי היומיום. הטענות כלפי אנשי ההלכה מוטחות בשאלות מעשיות, מסוימות. הניגודים ההשקפתיים

ה פ ר ט מ פ ת י ע ב ט כ נ ו ל ו ג י ה

על-אתר לחימום או לקירור בלחיצת כפתור. מי שבילוי על שפת הים או ביקור בקולנוע עדיף בעיניו על המצאות במסגרת משפחתית, — אדם אשר כזה חש כי שמירת השבת מגבילה ומערמת קשיים. אך כמובן אין להאשים בכך את הטכנולוגיה. הבעיה הינה חברתית-חינוכית וכלל לא טכנולוגית-הלכתית. התמיהה השכיחה: "איך אוכל לשמור שבת בביתי בעידן הטכנולוגי, הרי זה כ"כ קשה דוקא בימינו אלה?" — אינה אלא סמיות עינים ומקורה באי נכונות לותר על "מנעמי החיים", כביכול. בתחום זה יש לשלול מראש את התביעה לפוסקי ההלכה "ללכת לפשרות" ולהמציא היתריים" נוסח "התר עיסקא" ו"פרוובול" וכד'.

גם הטענה הרווחת שאין הרבנים עוסקים כלל בשאלות שהזמן גרמן אין לה על מה שתסמוך, בכל הקשור לתחומי של הפרט. צאו ופתחו עשרות רבות של ספרים "שאלות ותשובות" וקבצים הלכתיים שונים ומצאו בהם התיחסות מרובה ומקיפה לכל פינות חיינו המודרניים

כל הטוען כי שמירת השבת קשה עליו יותר בעידן הטכנולוגי אינו אלא טועה ומטעה. ללא ספק מסייעת לנו הטכנולוגיה גיה ובעזרת מכשיריה מקילה עלינו לשר מור שבתנו. בדורות "פרימיטיביים" יותר נאלץ האדם לדייק היטב בכמות השמן בנרו כדי שיוכל לסעוד באור ולישון בחשכה. כיום אין לך דבר קל מאשר להתקין שעון שבת. לשעבר נדונים היו מאכלי השבת לקלוקל בחום או להיחרר כות ע"ג הגחלים. כיום הפריג'דר, הגז והפלטה החשמלים מבטיחים מאכלות ערבים. בימינו אין צורך, למשל, לכתת רגלנו בערב שבת לבדוק את שלימות העירוב. דיינו בנורת בקרה הפועלת באמצעות מתח חשמלי. לא נחסר דוגמאות לנזירות השבתית לה זוכה האדם בסיוע הטכנולוגיה המתקדמת.

אמת, האדם המדרני-ההמוני והמוצע — מרגיש אולי כי השבת כובלת את ידיו, ודוקא בשל האמצעים הטכנולוגיים של-רשותו. מי שהורגל לשוטט כל ימיו ברכב מחוץ לביתו, או להאזין כל שעותיו לרדיו, טלוויזיה או לפטיפון; מי שנצרך

ההלכה ותחיים המודרניים

ולכל אביזרי הטכנולוגיה. זאת בכל מי שורי החיים: שבת, כשרות, אישות, כל-לה, רפואה וכיו"ב. כאשר נפוץ הפלסטיק בעולם — מיד השתקף הדבר בפסקי הלכה (כשרות, הגעלה, פסח). כשכבש החשמל את עולמנו — הוצפו ספרי השו"ת במאות ווריאציות של שאלות הלכתיות בו. כאשר חמרים מלאכותיים סינטטיים ממלאים תפקיד מכריע בתחור

מי המזון, הביגוד, הרפואה ועוד — מוצרים הם ביטוי בספרות ההלכה (פסח, כשרות, שעטנז, שבת). וכאשר עידן המחשבים אחר כתלנו כבר נראים נצניו בספרות זו. האדם הפרטי לעולם ימצא הוראה והדרכה בתחומי דת ודין באשר לשימושים המגוונים של פירות הטכנולורגיה המודרנית.

מן הפרט אל הכלל

כל האמור לעיל דן בתחומי של היחיד, אשר כלל איננו בעיני מנקודת מבטם של ההלכה והטכנולוגיה. אכן הבעיה קימת, ובמשנה תוקף, במישור הכללי; בציבוריות, בחברה ובמדינה. הנושא "מטריד" אותנו יותר ויותר משום שמר-כזו הכובד הועתק מן הפרט אל הכלל. מפנה עובדתי זה — כפי שיוסבר להלן — מהווה "מהפכה" מסוימת בשטח השאלות ההלכתיות והפסיקה בהם, "מהפכה" אחת שהן שלש.

"מהפכה" זו — שהציבור שואל, שהכלל מחפש פתרון לבעיותיו — החלה עם ראשית התחדשות מושגי ה"כלל" בישור אל באופן מעשי. ההתישבות החקלאית על כל צורותיה עוררה לראשונה שאלות הלכתיות בנושאי שבת, שמיטה ושאר מצוות התלויות בארץ, שאלות אשר יצאו מרשות היחיד והשלכותיהן נקשרו בגורל ה"מפעל הלאומי" בכללו. החברים הדיניים בארגונים הצבאיים למחצה בתקופת "המדינה בדרך" — אף הם שאלו, שאלותיהם נשאו אופי כללי-ישראלי, ולבסוף, המדינה על כל גילוייה, בתערשייה ובשירותים הממלכתיים, מדיניות ובבטחון, — הציפה את שלחנות ההלכה בשאלות "כלליות" מסובכות ובעוררות כשהדגש בהם מושם על הצד הציבורי, הלאומי, הכללי ישראלי. גם שאלות אישיות לכאורה, כבתחומי המעמד האישי, מיהו יהודי וכיו"ב, גם להן אופי כללי החורג הרבה מעבר למקרה קונקרטי זה או אחר.

שאלות גדולות מנסרות בחלל עולמנו: כיצד ניתן לקיים תעשייה מודרנית בצד מנוחת השבת? היאך תוכל המדינה למשימותיה אם כל שירותיה ישתבו בשבת? וחקלאות? וצבא? ותקשורת? ומוסדות רפואה? ומדע? — והרשימה ארוכה. שאלות אלו אינן שאלות היחיד. הן נשאלות, אם בכלל, ע"י הציבור ובעמו. היחיד הדתי יכול להסתדר לו בפנינתו הוא. ברם כיצד יצא ידי חובת אחריותו הציבורית לכלל המתרחש בחברה, במדינה, בעולם?

ל ק ו ל א א ו ל ח ו מ ר א ?

מה. ובעיר הסמוכה לספר — אפילו לא באו אלא על עסקי קש ותבן יוצאין עליהם בכלי זין ומחללין עליהן את השבת". דוגמא מופתית ל"התחשבות בנסיבות הציבוריות".

מאיך למדנו כי יש מקום להחמיר לרבים "לפי שאינן בני תורה", וזאת אף בדברים שמעיקר הדין מותרים היו. ראה במסכת שבת קלט 'בתוס' שם. טעם הדבר ברור למדי.

ובכלל, אף בלא המקורות המצוטטים שיש להאריך בדיון אודותם, — דבר המסתבר מאליו הוא ששאלה הלכתית הנוגעת לרבים יש בה משום להקל ומשום להחמיר. קשה איפוא לתת פסיקה כללית לשאלות הכלל מבלי לבדוק כל מקרה לגופו, לגבולותיו ולהשלכותיו.

תפנית זו — מן הפרט אל הכלל — היא הסבה לכך שלא ימצאו הפתרונות בנקל. גורם אוביקטיבי זה מקשה על פסיקת ההלכה באין הדרך סלולה בנושאים כלליים כאלו. נכון הוא שההלכה מתחשבת בנסיבות, ברקע השאלה וב"השלכותיה, אך האם שינוי זה — מן הפרט אל הכלל — מהווה גורם לקולא או לחומרא?

בעל כרחנו נשיב כי שני צדדים למטבע. מוצאים אנו בהלכה את המושגים "ניזקא דרבים", "הפסד מרובה" וכיו"ב כתנאים מקילים במקרים מסוימים. כיו"ב מצינו את ההלכה (רמב"ם הל' שבת פ"ב הלכה כג) "עכרם שצרו על עיירות ישראל — אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהן את השבת ואין עושין עמהן מלח-

ה נ ח י ו ת ה ל ב ת י ו ת

הפונים — אם ישנם — מבקשים תדריכי הלכה, הנחיות מראש. הנחה היא שיש צורך, למשל, במשטרה בשבת. השאלה היא כיצד לארגנה? ובית חולים? ומכבי אש? ומגן דוד אדום? וצבא ומשרד החוץ וכיוצא. אתגר נשלח לעבר תופסי התורה: הורונו מראש ונסחו מעין תק"נן מפורט כיצד לנהוג כאשר יודמן מאורע מסוים? היאך להפעיל נהגי שגרה במוסדות כגון אלו המנויים לעיל ואשר תפקידיהם משתנים ומתחלפים?

מבחינה זו בולטים הקשיים האוביקטיביים. השו"ע מנוסח בצורה מדויקת

"חידוש" זה של שאלות הלכה המופנות ע"י הכלל גורר עמו "מהפכה" נוספת מבחינתה של ההלכה. רוב השאלות הנדונות בספרות השו"ת הן עובדות קונקרטיות, מעשים מסוימים שאירעו או המצויים תדיר. גדולי ההלכה נתבקשו לחוות דעתם — להכשיר או להטריף, לאסור או להתיר, לטהר או לטמא. הוי אומר: העובדות קבועות וקיימות וההלכה תפ"סוק ותורה דרך.

לא כן פני הדברים באותן בעיות המעיקות עלינו; על הציבור, החברה והמדינה. כאן הפניה לגורמי ההלכה הינה טרומית.

ההלכה והחיים המודרניים

עובדתית. קשה ביותר ליתן תדריכים עקרוניים-ערטילאיים בלי לדעת מראש כל פרטי המקרה, סיבותיו ותוצאותיו. פקוח נפש הוא עקרון הדוחה כל הלכות

שבת — וכל התורה כולה. אך האם נוכל להכליל את כל פעולות המשטרה — מראש — תחת קריטריון זה? בלי ספק שלא.

הציבור החילוני

לגופם של דברים. החשש ל"מפולת" ול"התרחבות הפרצות" הוא מבוסס למדי, על הרקע החברתי בו אנו חיים במדינה. גדולה מזו: אין פתרון יכול להנתן אלא אם כן יבוצע בשלמות. פתרונות למחצה, לשליש ולרביעי יש בהם צד לגריעותא. כאשר אדם משמש כתורן בתחנת מכבי אש בשבת יקל עליו להיענות לקריאה טלפונית כאשר יהיה בטוח שהפונים אליו מתחשבים בקדושת השבת. ניתן, למשל, לחשוב על פתרונות טכנולוגיים לתעשייה פלוגית כאשר כולה תופעל בהתאם להנחיות ההלכתיות. אם חלק מן הפעילות תהיה באיסור תתפרש — בצדק — הכניסה לעבי הקורה כ"מתן היתר" ליתרת הפעילות האסורה. באחת, מצב כזה שהשאלות ההלכתיות הן כללי-ישראליות ובו בזמן רק חלק מן הציבור מעונין בפתרון, — מצב זה לא היה רווח בישראל מאז ומעולם. תוצאתו — סיבוכים הלכתיים מרובים ביותר.

ומכאן לקושי שלישי, "מהפכני" במהותו ואולי הקשה מכל. לצערנו חיים אנו בחברה בה רוב הציבור אינו מדקדק בשמירת השבת כהלכתה. לעובדה זו משמעות מרחיקת לכת בפסיקת ההלכה לציבור. שוב אין הקהילה נתונה "בידיו" של הרב כבדורות עברו. אין ה"מרא דאתרא" יכול לצוות — ולעתים ללא הנמקה — כי זה מותר וזה אסור. אין בידי הרב כל שוט ביצוע, ולא אמצעי כפיה כל שהוא. חשש מבוסס הוא כי הציבור הרחב יסתמך על פסק הלכה במקרה מסוים ויעתיקנו ללא הבחנה למקום אחר, שהרי לא בציבור יר. שמים עסקינן. כאשר הסמכות הרבנית כלפי המדינה ושירותיה, כלפי החברה, התעשייה ורשות הרבים מתבטאת במי קוח פוליטי ובלחצים גרידא, — ברור מראש כי כל פסק חייב להידון שבעתיים פן ישמש הוא כמקור "סחטנות". מצב כזה איננו סגולה לדיון עניני ולפסיקה

"מהפכות" בפסיקה ההלכתית

ב. הכלל מבקש הנחיות הלכתיות מראש, ניסוח תדריכים והוראות קבע. ג. רוב הציבור איננו מפקיד על שמירת התורה לדקדוקיה. אין הוא מוטרד מן הבעיות אף אינו מוכן לקבל פתרונות. מאידך, בעלי הפסק מתכוונים לכלל כולו.

נסכם ונאמר: "חידוש" נזרק לעולמה של ההלכה, ויש עמו קשיים מרובים. ושלשה פנים לחידוש זה ושלשתם יש בהם בכדי להכביד. א. השאלות העיקריות מופנות ע"י הכ"ל ולא ע"י הפרט.

הטכנולוגיה בשירות השבת

דריסת רגל במפעלים גדולים ובשירותים ציבוריים. לא זו בלבד שאין מעונינים בפתרונות אלא שלא מוכנים לאפשר בדיקת הענינים מתוך שיתוף פעולה כן — זו צדדי — למציאת פתרונות.

ויאמר מיד: נכס שמירת השבת יקר הוא — תרתי משמע. דרושים לדבר תקציבים גדולים למחקר ולפיתוח. ועל הכל, על המשק ועל הציבור ל"שלם" משהו תמו"רת "יום מנוחה וקדושה", וכדאית היא השבת וזכאית לכך. הרבה ערכים אנו שייכים, חברתיים, השכלתיים, הומניים וכד' דורשים "קרבות תקציביים" ולמה יגרע חלקה של התורה. ובעוד שהשבת דורשת בעיקר "תשלום" תקציבי דורשות שא"ל ת האישות "תשלום חברתי".

לפרובלמטיקה זו — שמירת השבת מחד ומדינה טכנולוגית מפותחת מאידך — ימצאו פתרונות כאשר תהיה נכונות לקבלם ולבצעם במלואם. בירושלים קייט מכון מדעי טכנולוגי לבעיות הלכה אשר משימתו להתמודד עם הבעיות המעשיות ולהציע פתרונות סבירים. אמונתנו היא כי כשם שהטכנולוגיה מסייעת לפרט, לשמירת שבת, כך יפה כוחה גם במי"שור הציבור והכלל. ניתן לרתום את הטכנולוגיה למרכבת השבת ולהיעזר בהידושה למען השבת. ניתן לפתח תה"ליכי אוטומציה נרחבים ושיטות תפעול אלטרנטיביות לשבת המותרים מבהינה הלכתית. אולם תנאי מוקדם הוא שת"פתחנה הדלתות לבדוק, לפעול וליישם. כיום המצב הציבורי הוא שאין כמעט

קשיי הלכה בבעיות אישות

ומציאותו של מיעוט קולני המתנגד בתר"קף לנתינת סמכויות בידי הרבנים ומנסה בכל כוחו להרחיב את הפרצות ולמחות את היסוד ההלכתי מחיי המדינה — כל אלו מקשים ביותר וגורמים — ענינית — ל"נוקשות" ההלכה. בחינת "לפי שאי"ן בני תורה" אין מגלים להם הכל מתוך חשש ל"מפולות".

כל לחץ על הרבנות, כל מיקוח ונסיונות עקיפה — כל אלו משיגים את מטרתם ההפוכה, לפחות מנקודת מבט של אלו אשר אינם מעונינים בקרע רבתי ואשר נושאים את עיניהם אל חכמי ההלכה כי יוציאו לאור משפט וימצו את מירב האפשרויות במסגרת ההלכה.

שלשת הקשיים שנמנו לעיל בקשר לשא"ל ת שבת — ואשר צוינו כ"מהפכות" בתחום הפסיקה ההלכתית — אמורים גם בשאלות אישות, גיור וכל כיוצא בהם.

בתי הדין הרבניים, הרבנות הראשית וכל יושבי על מדין רואים לנגד עיניהם את בעית הפרט באורו של הכלל. כל דוגמת-יחיד הופכת לתקדים וכל ענין אישי נזרק לרשות הרבים. גם בנושאי המעמד האישי קשה ביותר לאנשי ההלכה לתת תדריכים מראש מבלי לבדוק כל מקרה לתנאיו ולנסיבותיו. ועל הכל, מציאותו של רוב חילוני שאינו מקבל עליו את הסמכות ההלכתית כמחיבת,

ההלכה והחיים המודרניים

ברור כי בשאלות אישיות וכד' אין למצוא פתרונות טכנולוגיים. שם הפתרונות הם חברתיים וההלכה לא תוכל לומר את דברה מבלי "אשראי מוקדם" ודרך ארץ כלפיה. כלפי נושאי דגלה וכלפי מסקנור תיה. ככל שנרחיב את תחומה של הבעיה

ההלכתית, ככל שנגדיל את תחום השלי כותיה — נקשה על הדרך לפתרונה. ככל שנצמצם את היקף הבעיה ונגבילנה לתחומה הענייני-הקונקרטי, כן נאפשר לבעלי הפסק לפתור את השאלות לתור עלת הכלל.